

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.07.2022).

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 14.07.2022).

3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. Дата оновлення: 16.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 14.07.2022).

4. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. Дата оновлення: 16.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 14.07.2022).

5. Кришевич О.В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник Асоціації кримінального права України* : 2022. Вип. 1(17). С. 173–183.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-58>

ON THE APPLICATION PROSPECTS OF PUNISHMENT IN THE FORM OF DEPRIVATION OF MILITARY, SPECIAL TITLE, RANK, GRADE OR QUALIFICATION CLASS

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО, СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВАННЯ, РАНГУ, ЧИНУ АБО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО КЛАСУ

Turlova Y. A. Турлова Ю. А.

Doctor Habil. of Law, Leading Research Associate of the Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues

*V.M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

*доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Як відомо, побудова системи покарань, а також реалізація кримінального покарання та його окремих видів зумовлена впливом на державу й суспільство багатьох чинників, зокрема кризових явищ

політичного, соціального й економічного характеру. Найбільш актуальними для України дотепер залишаються фактори, пов'язані з інтенсифікацією європейської та євроатлантичної інтеграції України, реформуванням національного законодавства, у тому числі й у сфері протидії злочинності. Змістовна сторона політики у сфері протидії злочинності містить у собі криміналізацію та декриміналізацію, пеналізацію і депеналізацію суспільно небезпечних посягань. Однією з основних умов ефективності такої політики є забезпечення правильного співвідношення зазначених елементів на основі врахування реальних соціальних тенденцій.

Водночас, як засвідчує практика призначення окремих видів покарань, окремі елементи системи покарань за кримінальним правом України потребують певного коригування. Так, у науковій літературі думки щодо такого виду покарання як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], яке рідко призначається суддями, є доволі невизначеними і тому підлягають виключенню із системи покарань або заміні на більш ефективні [2]. Зауважимо, що спроби оцінки відповідності кримінального покарання та фактичного застосування окремих його видів (правозастосовної пеналізації) концептуальним завданням протидії злочинності має ґрунтуватись на емпіричній базі, зокрема на статистичному аналізі правозастосовної практики. Можливості для проведення такого аналізу стосовно зазначеного виду покарання надає вивчення відповідних статистичних даних, що відображають кількість винесених судами вироків з призначенням як додаткового покарання позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, у відомостях Державної судової адміністрації України [3]. Так, аналіз даних, що містяться у формах статистичної звітності Державної судової адміністрації України № 6 «Звіт про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання» засвідчує дуже незначну кількість осіб, які були засуджені саме до такого виду покарань. У 2021 році їх було 49, у 2020 – 16, у 2019 – 30. Відповідно до наведених Г.С. Поліщуком статистичних даних у 2004-2008 роках середня щорічна кількість зазначених осіб становила близько 52 [4, с. 374]. Отже, зазначене свідчить як про дуже незначну кількість випадків застосування зазначеного виду покарань, так і тенденції щодо зменшення його абсолютних та відносних показників у структурі покарання.

Відповідно до ст. 54 КК України позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є

226

додатковим покаранням, яке спрямоване не лише на здійснення морального впливу на засуджену особу, а й на позбавлення її тих переваг, які надають відповідні звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас. Цей вид покарання може бути застосований судом лише при засудженні особи за особливо тяжкий чи тяжкий злочин. Як вид покарання позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу не вказується у санкціях норм Особливої частини КК України. Його застосування залежить від рішення суду в якому, зокрема, враховуються такі обставини: використання винним свого звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу для вчинення злочину, або для одержання не передбачених законом пільг або переваг для себе чи для інших осіб; його ставлення до виконання службових обов'язків; наявність дисциплінарних стягнень; поведінку винного в колективі і в побуті [4, с. 368].

Відсутність згаданого покарання в жодній із санкцій Особливої частини КК України говорить про виключний характер такого покарання та певну його специфічність, а також відсутність чітких критеріїв його призначення. Наведене дає підстави О. Олійник для обґрунтованого висновку щодо доцільності вилучення із системи покарань або включення в ст. 54 КК України таких критеріїв чи законодавчо визначених підстав його застосування [5, с. 192].

Такі думки щодо місця позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу в системі покарань не є поодинокими. Так, набагато раніше Л.В. Багрій-Шахматов зауважив, що позбавлення військового або спеціального звання доречно вважати не видом покарання, оскільки воно по суті таким не є, а можливим правовим наслідком засудження за вчинення тяжкого злочину. З огляду на це він пропонував виключити його з системи покарань, зберігши норму, яка б передбачала можливість такого наслідку [6, с. 310].

Зауважимо, що позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу набагато частіше відбувається у межах не кримінального покарання, а дисциплінарного стягнення військовослужбовців та інших визначених законом осіб. Так, відповідно до Указів Президента України № № 196/2022 та 197/2022 застосовано до бригадних генералів дисциплінарне стягнення у вигляді пониження у військовому званні на один ступінь [7, 8].

На думку автора, сама назва зазначеного виду покарання не є досить вдалою, що пов'язано зі спробою законодавця перелічити усі можливі варіанти його вияву, а також тим, що назви звань, яких може бути позбавлено засуджену особу, не завжди узгоджуються з назвами фактично присвоєваних відповідним працівникам звань і залишення

поза межами застосування інших можливих для застосування звань, що звужує сферу застосування зазначеного покарання.

Так, досліджуючи питання текстуального визначення кількості назв (одиниць) звань, які суд міг відібрати у винного, В. В. Середа зауважує, що за КК України 1960 року (ч. 2 ст. 37) встановлено, що у випадку засудження за тяжкий злочин особи, яка має почесне звання або відзначена державною нагородою України, суд при постановленні вироку вирішує питання про внесення подання Президентові України про позбавлення її цих відзнак [9, с. 313-314].

Водночас, у чинній редакції ст. 54 КК України подібна норма відсутня. Відтак, постає питання щодо права суду ставити перед відповідними органами або службовими особами питання стосовно позбавлення засудженого тих належних йому відзнак (звань, нагород тощо), які не охоплюються розглядуваним покаранням? Окремі науковці вважають, що суд має таке право. Отже, у випадку «коли суд дійде висновку, що вчиненим злочинном особо дискредитує присуджений їй науковий ступінь, присвоєне вчене, почесне звання чи нагороду», то він має право «направити подання в той орган або тій службовій особі, які їх присвоїли і які мають право у встановленому законом порядку прийняти рішення про позбавлення засудженого цих звань чи нагород» [10, с. 201].

Вищенаведене дає підстави для висновку про те, що чинна редакція кримінально-правової норми, що регламентує застосування покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу викликає низку зауважень. Проведений аналіз фактичного застосування зазначеного покарання у контексті кількісної оцінки дозволяє зробити припущення, що процес удосконалення системи покарань та її подальшої гуманізації не буде обмежений.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.07.2022)

2. Митрофанов І. Кримінально-правові засоби забезпечення законності та обґрунтованості покарання. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 102-108.

3. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 01.07.2022).

4. Кримінально-виконавче право України: підручник / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джузи. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

5. Олійник О. Проблемні питання сучасної системи покарань: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №2. С. 191-196.

6. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовная ответственность и наказание. Минск: Выш.школа, 1976. 383 с.

7. Про пониження у військовому званні: Указ Президента України від 31.03.2022 № 196/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1962022-41969> (дата звернення: 01.07.2022).

8. Про пониження у військовому званні: Указ Президента України від 31.03.2022 № 197/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1972022-41973> (дата звернення: 01.07.2022).

9. Середа В.В. Тенденції розвитку покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 309-317.

10. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ: Ін Юре, 2003. 1196 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-59>

THE LAW OF UKRAINE «ON CRITICAL INFRASTRUCTURE»: ISSUES OF CRIMINAL LAW

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО КРИТИЧНУ ІНФРАСТРУКТУРУ»: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ

Fediuk V. V.   **Федюк В. В.**

*Postgraduate Student at the Department of
Research on the Problems of
Criminal and Criminal Executive Law of
Academician Stashis
Scientific Research Institute for the Study of
Crime Problems of
National Academy of Law Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

*аспірант відділу дослідження проблем
кримінального та
кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса Національної академії
правових наук України
м. Харків, Україна*

Прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру» (далі – Закон «Про КІ») та набрання ним чинності у червні 2022 р. виступає важливим кроком нормативно-правового забезпечення захисту систем, об'єктів та ресурсів, які є критично важливими для суспільства та